

**LAPSIPERHEKÖYHYYS JA HUONO-OSAISUUS
-lapsen kehitystä suojaavat tekijät kodin olosuhteissa**

Virpi Timonen
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Jyväskylän avoin yliopisto
Syksy 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta	Laitos Jyväskylän avoin yliopisto
Tekijä Virpi Timonen	
Työn nimi Lapsiperheköyhyys ja huono-osaisuus -lapsen kehitystä suojaavat tekijät kodin olosuhteissa	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Syksy 2023	Sivumäärä 25
Tiivistelmä <p>Tämä kandidaatintutkielma käsittelee lapsen kehitystä suojaavia tekijöitä kodin olosuhteissa, silloin kun lapsiperhettä kuormittavat köyhyys ja huono-osaisuus. Tutkielman aineiston avulla saadaan tietoa, mitkä tekijät kodin olosuhteissa vaikuttavat myönteisesti lapsen kehitykseen. Tutkielma on systemaattinen kirjallisuuskatsaus, jossa aineistona on käytetty toimenpidesuunnitelmaa, tutkimuskatsausta sekä seitsemää eri tutkimusta.</p> <p>Aineiston avulla on saatu selville myönteisiä tekijöitä, mitkä kannattelevat yksilöä köyhyydestä ja huono-osaisuudesta huolimatta. Lapsi voi saada kokemuksen riittävän hyvästä lapsuudesta, vaikka elämää kuormittaisivat köyhyys ja huono-osaisuus. Aineistosta käy ilmi, että merkittäviä suojaavia tekijöitä lapsiperheiden kodin olosuhteissa köyhyydestä ja huono-osaisuudesta huolimatta, ovat varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde, läheiset ihmissuhteet, kodin ilmapiiri ja perherakenteen merkitys. Varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen laatuun kiinnittämällä huomiota jo raskausvaiheessa, voimme varmistaa turvallisen kiintymyssuhteen syntymisen. Läheiset ihmissuhteet vaikuttavat lapsen kokemukseen tulla nähdyksi ja kuulluksi. Myönteinen kodin ilmapiiri vahvistaa lapsen itseluottamuksen kehittymistä. Perherakenteella on merkitystä yksilön kokemaan hyvinvointiin.</p> <p>Vanhemmat tarvitsevat apua ja tukea köyhyyden ja huono-osaisuuden oloissa. Sosiaalityön keinoin, on mahdollista vaikuttaa vanhempien jaksamiseen ja voimavarojen lisäämiseen taloudellisesta niukkuudesta ja huono-osaisuudesta huolimatta.</p>	
Asiasanat köyhyys, huono-osaisuus, ylisukupolvisuus, kodin olosuhteet, suojaavat tekijät, lapsiperhe	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	LAPSIPERHEKÖYHYYS, HUONO-OSAISUUS JA KODIN OLOSUHTEET ILMIÖNÄ JA TUTKIMUSKOHTEENA	3
2.1	Lapsiperheköyhyys.....	3
2.2	Huono-osaisuus lapsiperheissä	5
2.3	Ylisukupolvinen huono-osaisuus	6
2.4	Lapsen kasvuympäristönä kodin olosuhteet	7
2.5	Vähävaraisten lapsiperheiden hyvä vointi ja sen tukeminen -aikaisempi tutkimus.....	8
3	TUTKIELMAN TOTEUTUS	9
3.1	Tutkielman tarkoitus ja tutkimuskysymys	10
3.2	Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä	10
3.3	Tiedonhaku	11
3.4	Aineistonkeruu	12
3.5	Analyysimenetelmä	14
4	TUTKIMUSTULOKSIA SUOJAAVISTA TEKIJÖISTÄ KODIN OLOSUHTEISSA.....	15
4.1	Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde	15
4.2	Läheiset ihmissuhteet	17
4.3	Kodin ilmapiiri ja perherakenne	20
5	POHDINTA.....	23
	LÄHTEET	26

TAULUKOT

TAULUKKO 1 Tutkimusaineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit.....11

TAULUKKO 2 Tutkielman aineisto.....12

1 JOHDANTO

Enemmistö lapsiperheistä voi paremmin kuin koskaan. Siitä huolimatta Suomessa on huono-osaisia ja köyhiä lapsiperheitä. 1990-luvulta 2010-luvulle köyhissä kotitalouksissa asuvien lasten määrä on kasvanut. Köyhyys ja huono-osaisuus aiheuttavat perheissä stressiä, mikä puolestaan vaikuttaa vanhemman toimintakykyyn vanhempana. Tutkimusten mukaan toimeentulon niukkuus on yhteydessä vanhempana jaksamiseen lapsiperheiden arjessa. Talousvaikeuksista kärsivän vanhemman voimavarat voivat hiipua arjesta selviämiseen, joten taloudellinen niukkuus voi näkyä vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa. Vaikka enemmistö voi hyvin, vähemmistölle on kasautunut pahoinvointia. (Johanna Kallio & Mia Hakovirta 2020, 7 - 8, 126 - 127; Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen 2014, 13 - 14.)

Perhepolitiikan linjaukset ovat pääosin olleet samoja viime vuosikymmenien ajan. Tavoitteena on saada lapsille turvallinen kasvuympäristö, sekä tukea vanhempia lasten kasvattamisessa. Varhaista puuttumista lasten hyvinvointiin on pidetty tärkeänä, mutta sen on nähty määräytyvän kuitenkin taloudellisten suhdanteiden mukaan. (Lammi-Taskula & Karvonen 2014, 14 - 15.) Sosiaali- ja terveystalouden professori Juho Saari toteaa Yle Uutisissa tänä syksynä, että pienituloisille lapsiperheille hallituksen leikkaukset ovat merkittäviä. Eniten hallituksen leikkauksista tulevat Saaren mukaan kärsimään pienituloiset lapsiperheet. Heihin tulevat kohdistumaan asumistukien, lapsikorotusten sekä työttömyysturvan leikkaukset. Saari toteaa, että leikkaukset tulevat todennäköisesti kohdistumaan mahdollisesti vielä samoihin perheisiin. Saaren mukaan hallituksen tulisi kiinnittää asiaan enemmän huomiota leikkauksia tehdessä. (Yle Uutiset 21.9.2023.)

Perheen ulkoiset- sekä sisäiset tekijät voivat toimia lasta suojaavina- tai riskitekijöinä. Ulkoisilla tekijöillä tarkoitetaan muun muassa sosioekonomista taustaa, johon liittyvät ammatti, tulot sekä asumistausta. Sisäisillä tekijöillä tarkoitetaan muun muassa perheen voimavaroja sekä resursseja, kuten muun muassa vanhempi-lapsisuhdetta sekä vuorovaikutussuhteita perheen jäsenten kesken. (Forssen ym. 2002, 88 - 92.)

Katja Forssen, Kaarina Laine ja Juhani Tähtinen (2002, 81 - 84) esittävät, että vaikka lapsi elää köyhyydessä ja huono-osaisuuden elinympäristössä, on kuitenkin olemassa keskeisiä myönteisiä tekijöitä lapsen kehitykselle. Yksilön kehitykseen lapsuuden olosuhteissa vaikuttavat monet keskeiset tekijät yksilöllisistä ominaisuuksista ympäristön tekijöihin. Kodin olosuhteet vaikuttavat lapsen kehitykseen, sekä niillä on vaikutusta lapsuudesta aikuisuuteen asti. Lapsen kasvuympäristöstä puhuttaessa, tarkoitetaan sillä usein kotia, varhaiskasvatusta ja koulua. Tässä tutkielmassa puhuttaessa kasvuympäristöllä tarkoitetaan kodin olosuhteita.

Lapsiperheiden elinoloihin köyhyydessä ja huono-osaisuudessa liittyy riskitekijöitä sekä suojaavia tekijöitä, mitkä vaikuttavat yksilön kehitykseen koko elämänkaaren ajan. Tämän kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on tarkastella suojaavien tekijöiden merkitystä lapsen elämässä, keskittyen kodin olosuhteiden näkökulmaan.

Tämän kandidaatintutkielman aiheen valintaan vaikutti henkilökohtainen kiinnostukseni lasta suojaavien tekijöiden merkityksestä kodin olosuhteissa. Työssäni hyvinvointialueella kohtaan perheitä, joita kuormittavat lapsiperheköyhyys ja huono-osaisuus. Tutkielman tarkoituksena on lisätä sosiaalityöhön ymmärrystä ja herättää keinoja, minkälaisin menetelmin ja mihin asioihin vaikuttamalla, voimme vahvistaa ja tukea lapsiperheitä kodin olosuhteiden näkökulmasta.

Kirjallisuuskatsauksen aineisto koostuu väitöskirjoista, artikkeleista, toimenpidesuunnitelmasta sekä tutkimuskatsauksesta. Ensimmäisenä esittelen köyhyyden, huono-osaisuuden, kodin olosuhteiden sekä huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden käsitteitä. Tämän jälkeen siirryn kuvaamaan tutkielman tarkoitusta, tiedonhakua, aineiston keruuta sekä analyysimenetelmää. Tämän jälkeen esittelen tutkimustuloksia suojaavista tekijöistä kodin olosuhteissa ja analysoin tutkimustuloksia. Päätän tutkielmani pohdintaan.

2 LAPSIPERHEKÖYHYYS, HUONO-OSAISUUS JA KODIN OLOSUHTEET ILMIÖNÄ JA TUTKIMUSKOHTEENA

Tutkielman keskeisiä käsitteitä ovat lapsiperheköyhyys, huono-osaisuus, huono-osaisuuden ylisukupolvisuus sekä kodin olosuhteet. Kirjallisuuskatsauksessani taustoittavalla kirjallisuudella määrittelen nämä keskeiset käsitteet. Lisäksi esittelen, millainen tutkimus käsitteiden ympärillä on aikaisemmin toteutettu, viitaten aiheesta aikaisemmin tehtyyn tutkimukseen.

2.1 Lapsiperheköyhyys

Köyhyyttä on mahdollista mitata taloudellisten resurssien puutteella. Monet tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että köyhyyteen liittyy myös materiaalisia puutteita. Köyhyys aiheuttaa sosiaalisen toimintakyvyn rajoittuneisuutta. Suomessa köyhyys on suhteellista, jolloin ihminen on kykenemätön saavuttamaan minimiksi määriteltä elintasoja sekä osallistumaan yhteiskunnan edellyttämään elämäntapaan. (Johanna Kallio & Mia Hakovirta 2020, 13-14.)

Lapsiperheiden suhteellinen köyhyysaste tarkoittaa suhteellisen köyhyysrajan alapuolella elävien lapsiperheiden osuutta kaikista lapsiperheistä eli perheistä joissa asuu alle 18-vuotiaita lapsia (Kallio & Hakovirta 2020, 27).

Kallion ja Hakovirran (2020, 16 - 17) mukaan, lapsiperheköyhyys johtuu usein matalasta koulutustasosta sekä työelämän muutoksista. Tilastokeskuksen mukaan pienituloisia ovat useimmiten muun muassa yksinhuoltajat, yksinasuvat, työttömät sekä opiskelijat. Lapsiperheet kärsivät köyhyydestä, vaikka vanhemmat olisivat työssäkäyviä. Työssäkäynti itsessään ei suojaa lapsiperheitä köyhyydeltä.

Vanhempien kokemukset vaikuttavat lasten elämään ja tämän vuoksi lasten hyvinvointi määrittyy vanhempien hyvinvoinnin mukaan. Jatkuva taloudellinen niukkuus vaikuttaa vanhempien jaksamiseen ja sen seurauksena lapsiin. Vanhemman voi olla vaikea pitää yllä positiivista ja taloudellisesti turvallista kasvuympäristöä. Vanhempien taloudelliset ja sosiaaliset voimavarat vaikuttavat lasten taloudelliseen ja myös sosiaaliseen asemaan. Vanhempien aineelliset ja aineettomat voimavarat, kuten lapsille annettu aika, huomio ja raha vaikuttavat lasten hyvinvointiin. (Marika Jalovaara 2020, 94 - 96; Tuomo Laihiala 2020, 76.)

Työssäni kohtaamieni perheiden nousevat elinkustannukset ovat vaikuttaneet siihen, että lapsiperheet kärsivät köyhyydestä. Palkat eivät ole nousseet yhtä nopeasti kuin elinkustannukset. Elinkustannukset ovat kallistuneet ja yhä useampi lapsiperhe joutuu turvautumaan esimerkiksi järjestöjen tukeen; ruokalahjakortteihin ja harrastustuksiin. Lapsiperheet jäävät tällöin yhteiskunnan toimien ulkopuolelle ja vaarana on syrjäytyminen. Esimerkiksi sosiaali- ja peruspalveluiden kehittämisen avulla on mahdollista ehkäistä syrjäytymistä ja huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta. Vanhempien voimavarojen vahvistaminen, sekä mahdollinen taloudellinen tuki sosiaalityön keinoin vaikuttavat merkittävästi lasten kokemaan hyvinvointiin. Huono-osaisuus näytetään lapsiperheissä kokemukseni perusteella usein ylisukupolvisuuden jatkumona.

2.2 Huono-osaisuus lapsiperheissä

Kallion ja Hakovirran (2020, 9 - 10) mukaan ilmiöinä huono-osaisuus ja köyhyys nähdään samankaltaisina ilmiöinä, mutta silti ne ovat erillisiä ja eri asiaa tarkoittavia. Huono-osaisuudessa on kyse taloudellisesta, sosiaalisesta ja terveydellisestä hyvinvoinnin puutteesta, jolloin huono-osaisuudessa on kyse näiden ongelmien pitkittyneisyydestä. Ilmiönä yhteistä köyhyydelle sekä huono-osaisuudelle ovat yksilön vaikeus elää yhteiskunnassamme niin, kuten yleisesti ottaen pidetään hyväksyttävänä tai toivottavana. Huono-osaisuudesta puhuttaessa puhutaan taloudellisen pärjäävyyden lisäksi myös kyvystä pitää yllä hyvää toimintakykyä ja elämänhallintaa. Yksilön kärsiessä huono-osaisuudesta, hän pystyy vain vähän vaikuttamaan omaan elämäänsä. (Kallio & Hakovirta 2020, 10.)

Perheet, jotka ovat osana huono-osaisuutta, voivat mahdollisesti päästä kuitenkin jossain elämän vaiheessa mukaan yhteiskunnan myönteiseen kehitykseen. Toisaalta huono-osaisuus ei välttämättä ole pysyvää. Yksilön elämään mahtuu usein myös parempiakin tapahtumia ja ajanjaksoja. Seurata-aineistot kertovat, että suurin osa riskitekijöitä kohtaavista lapsista pärjää kuitenkin aikuistuttuaan yhteiskunnassa tavanomaisesti. Tämä kertoo, että huono-osaisuus siirtyy sukupolvien yli jokseenkin harvoin. (Juho Saari, Niko Eskelinen & Liisa Björklund 2020, 16, 172 - 173.)

Havaintoni mukaan, nousevat elinkustannukset ovat aiheuttaneet, että vanhemmat ovat joutuneet ottamaan myös pikalainoja pärjätäkseen nousevien elinkustannuksen kanssa. Lapsiperheet ylivelkaantuvat ja kokemukseni mukaan tilanne voi vaatia haikutumista esimerkiksi velkajärjestelyyn. Tällöin on tärkeää, että perhe saa tarvitsemaansa tukea, jotta vanhempiin vaikuttavat kuormittavat tekijät eivät siirtyisi sukupolvelta toiselle, vaan ylisukupolvisuuden kierre olisi mahdollista katkaista jo varhaisessa vaiheessa.

2.3 Ylisukupolvinen huono-osaisuus

Ylisukupolvisuus tarkoittaa vanhemman aseman periytymistä lapselle. Asema voi viitata esimerkiksi koulupudokkuuteen tai toimeentulotuen asiakkuuteen. Koulupudokkuudella tarkoitetaan, että peruskoulun jälkeen nuori ei jatka opintojaan, tai hän jättää toisen asteen opinnot kesken. Toimeentulotuki on viimesijainen ja tarveharkintainen etuus, joka ensisijaisesti on tarkoitettu lyhytaikaiseksi avuksi. Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saavien osuus on viime vuosina ollut kasvamaan päin. Ensimmäiset tutkimukset ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta tehtiin 1990-luvulla. Tutkimuksissa havaittiin vanhempien sosioekonomisen aseman ja köyhyyden siirtymisen sukupolvelta toiselle. Perheitä kuormittavat taloudelliset ongelmat ja tällöin sillä oli myös vaikutusta lasten hyvinvointiin ja mielenterveyteen. (Johanna Kallio, Helena Hautala ja Jani Erola 2020, 175 - 177; Saari ym. 2020, 74, 77.)

Ylisukupolvista huono-osaisuutta pidetään yhteiskunnallisesti ihmisen tulevaisuuden kannalta synkkänä elämäntilanteena. On myös mahdollista, että ihminen itse on tyytyväinen elintasoonsa ja sen laatuun. Hän ei osaa kaivata muutosta omaan tilanteeseen, jolloin hän voi kokea elämänsä tyydyttävänä. Tämä on yhteensopiva sosiaalialan työntekijöiden näkemyksen kesken. Ihmiset saattavat pitää huono-osaisuuden elämäntilannettaan tyydyttävänä ja haluavat välttää tilanteita, joissa nykyisestä elämäntilanteesta joudutaan tilanteeseen, jossa he joutuvat osaksi muutoksia kuten työttömyydestä koulutukseen tai työsuhteeseen. (Saari ym. 2020, 38.)

Ylisukupolvinen huono-osaisuus nähdään sosiaalisena ongelmana, joita ovat matala koulutustaso, köyhyys, työttömyys sekä varhainen vanhemmaksi tulo. Näiden ongelmien on nähty siirtyvän sukupolvelta toiselle. Myös lapsuuden kasvuolosuhteet, geneettinen perimä ja yhteiskunta muokkaavat yksilöä. Sukupolvelta toiselle siirtyy sosiaalisia, henkisiä, aineellisia ja kulttuurisia opittuja voimavaroja. Yksilön hyvinvointia tulisi tukea varhaisessa vaiheessa, sillä yhteiskuntaan sopeutuminen alkaa jo raskauden aikana. (Kallio ym. 2020, 180; Reija Paananen & Mika Gissler 2014, 208.)

Sukupolvelta toiselle periytyvät ongelmat, kuten köyhyys ja huono-osaisuus, ovat laaja ja monisyinen yhteiskunnallinen ongelma. Huono-osaisten vanhempien lapset kokevat aikuisina huono-osaisuutta todennäköisesti enemmän kuin muut. Lapsuuden elinolosuhteet, kuten kodin olosuhteet, vaikuttavat yksilön elämään monella tapaa myöhemmässä elämässä. (Kallio ym. 2020, 180; Reija Paananen & Mika Gissler 2014, 208.)

2.4 Lapsen kasvuympäristönä kodin olosuhteet

Lapsen tärkein kasvuympäristö on koti. Kodin merkitys jatkuu ihmisen elämässä läpi hänen elämän. Kodin olosuhteissa on tärkeää tarkastella perheen jäsenten hyvinvointia, läheisten ihmisten antamaa tukea, perheen elinoloja sekä toimeentuloa. Perheiden rakenteet ja arki ylittäävät ovat monimutkaistuneet. Arki on haastavampaa kuin ennen ja perheiden jakautuminen hyvä- ja huono-osaisiin on kasvanut. Lasten kasvu- ympäristössä aikuisilla on vastuu lapsen kasvusta, turvallisuuden tunteesta sekä hyvinvoinnista. (Paula Määttä & Anja Rantala, 2022, 93 - 97, 185.)

Professori Urie Bronfenbrennerin (1979) mukaan, lapsen kasvuympäristö sisältää ekologisia systeemejä, jotka hän nimesi mikrosysteemiksi, mesosysteemiksi, ekosysteemiksi ja makrosysteemiksi. Yksinkertaisin systeemi näistä on makrosysteemi, joka muodostuu vuorovaikutuksesta yhteisössä, johon lapsi kuuluu. Tällä tarkoitetaan vauvan ja vanhemman välistä varhaishoivakokemusta vauvan kodissa. (Lea Pulkkinen 2022, 204.)

On mahdollista, että vaikeissakin elinoloissa, kuten köyhyydessä tai huono-osaisuudesta kasvaneet lapset, voivat selvitä aikuisuuteen hyvinvoivina yksilöinä. Tämä tarkoittaa, että lapsella on ollut yleensä kasvu- ympäristössään kotona tai kodin ulkopuolella riittävän hyviä suojaavia tekijöitä. Vaikka perheessä olisi ongelmia, niistä huolimatta on aina myös voimavaroja. (A-Klinikkasäätiö 2023; Forssen ym. 2002, 81- 82.)

2.5 Vähävaraisten lapsiperheiden hyvä vointi ja sen tukeminen -aikaisempi tutkimus

Anne Vuoren (2012, 4) väitöskirja tutkimus keskittyy köyhien lapsiperheiden hyvän voinnin ja sen tukemiseen. Tutkimuksessa tarkasteltiin perheen jäsenten kokemuksia. Vähävaraisten perheiden tuen ja avun saannin kokemukset olivat tilannesidonnaisia ja yksilöllisiä. Tutkittavat perheet saivat tukea ja apua, mutta tuen saamiseen ja vastaanottamiseen liittyi myös tukea horjuttavia tekijöitä.

Tutkimuksen mukaan perheenjäsenet arvostavat yhteistä tekemistä perheenjäsenien kanssa, sekä pitävät tärkeänä sosiaalisen verkoston olemassa oloa ja sen tuomaan tukea. Sosiaalisen verkoston olemassaolo lisäsi perheenjäsenien hyvinvointia. Tutkimuksen mukaan perheen sisäinen toimivuus koettiin tärkeänä ja sillä tarkoitettiin erityisesti ”yhteen hiileen puhaltamista”. Perheenjäsenten ja parisuhteen vuorovaikutussuhteinen merkitys koettiin tärkeänä tekijänä. Tutkimus tuotti myös tietoa, että vaikka perheitä kuormitti köyhyys ja sen myötä koettu stressi, se saattoi myös vahvistaa perheenjäsenten yhteenkuuluvuutta. Erityisesti äidit arvostivat läheisverkoston tukea ja arjen sujumista. Perheen toimivuus nähtiin myös ennustavan perheen jäsenten terveyttä. (Vuori 2012, 82 - 87.)

Vuoren väitöskirja tuo näin ollen ilmi myös positiivisen näkökulman pilkahduksen köyhyyteen. Kuormittavissa elinolosuhteissa ihminen voi kokea yhteenkuuluvuuden tunnetta toiseen. Yhdessä vietetty aika ja läheisten ihmissuhteiden tarjoama tuki auttavat vaikeissakin olosuhteissa sekä vahvistavat vanhemman ja lapsen välistä suhdetta. Myös sosiaaliset suhteet ja parisuhteen laatu koettiin tärkeänä hyvän voinnin edistäjänä köyhyydestä huolimatta.

3 TUTKIELMAN TOTEUTUS

Tutkielman toteutus alkoi lähdekirjallisuusaineiston kokoamisella. Lähdekirjallisuusaineistoni rajasin käsittelemään suojaavia tekijöitä lapsen kodin olosuhteissa. Aineistoa tutkiessani, tein havainnon, että tieteellisiä tutkimuksia ainoastaan suojaavien tekijöiden merkityksestä lapsuuden köyhyydessä ja huono-osaisuudessa ei ole toteutettu. Tutkimukset keskittyvät pääasiassa riskitekijöihin, mutta niissä viitattiin myös suojaaviin tekijöihin kodin olosuhteissa. Opinnäytetyö tasoisia tutkimuksia oli tarjolla, mutta tarkoituksena on käyttää aineistoa, joka on tiedon hierarkian huipulla. Kansainvälisiä tieteellisiä tutkimuksia suojaavista tekijöistä ei myöskään ollut juuri tarjolla, joten niiden osuus tässä kirjallisuus katsauksessa vähäinen.

Tutkimukset, joissa käsitellään riskitekijöitä, oli tuotu esiin myös suojaavia tekijöitä riittävästi aineiston kokoamiseksi. Jotta aineistoni on riittävän laaja, valitsin aineistooni mukaan myös toimenpidesuunnitelman sekä tutkimuskatsauksen. Tärkeää on mainita, että useissa väitöskirjoissa mainitaan tärkeäksi jatkotutkimuksen aiheeksi tutkia tekijöitä, mitkä suojaavat lasta köyhyyden ja huono-osaisuuden vaikutuksilta kodin olosuhteissa.

3.1 Tutkielman tarkoitus ja tutkimuskysymys

Tutkielman tarkoituksena on selvittää, mitkä tekijät kodin olosuhteissa suojaavat lapsen kehitystä köyhyydessä ja huono-osaisuudessa. Tutkielman aineiston avulla saadaan tietoa, miten sosiaalityön keinoin voidaan vaikuttaa lapsen kodin olosuhteisiin. Millä tavoin voimme tukea ja vahvistaa vanhempien toimintakykyä vanhempana, jotta lapsi voi saada kokemuksen riittävän hyvästä lapsuudesta köyhyydestä ja huono-osaisuudesta huolimatta.

Tutkimuskysymys; mitkä tekijät kodin olosuhteissa suojaavat lasta köyhyyden ja huono-osaisuuden vaikutuksilta?

3.2 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä

Kirjallisuuskatsaus määritellään tutkimustavaksi, jolla tutkitaan tutkijoiden alkuperäistutkimuksia. Tämän metodin avulla on mahdollista tiivistää alkuperäisistä tutkimuksista olennainen tieto sekä tehdä keskeisiä johtopäätöksiä ennalta päätettyyn tutkimuskysymykseen. Tavoitteena kirjallisuuskatsauksessa on tiivistää alkuperäistutkimusten olemassa oleva olennainen tieto aihepiirissä, kuten myös tehdä keskeisiä johtopäätöksiä tutkimuskysymykseen. (Hanna Vilkka 2023, 11.)

Tämä tutkielma on systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa on tarkoituksena löytää tarkoituksenmukaisimmat ja laadukkaimmat alkuperäistutkimukset. Lähtökohtana ovat tarkat, järjestelmälliset ja toistettavat menettelytavat. Systemaattisessa kirjallisuuskatsausprosessissa edetään ennalta määritellystä ja täsmällistä tutkimuskysymyksestä, joka ei muutu katsausprosessin aikana. (Vilkka 2023, 27.)

3.3 Tiedonhaku

Tiedonhakuni tutkielmaani varten aloitin toukokuussa vuonna 2023. Käytin hakusanoja YSO-sivustolta (yleinen suomalainen ontologia) löytämiäni hakusanoja: köyhyys, huono-osaisuus, vanhempi-lapsisuhde, hyvinvointi, ylisukupolvisuus, suojaavat tekijät, lapsuus. Kansainvälistä aineistoa etsin hakusanoilla: poverty, transgenerationality, parent-child relationship, well-being, protective factors ja childhood. Lisäksi suoritin hakuja eri hakusanayhdistelmillä. Aineistohaut suoritin hakukoneista seuraavilla hakusanayhdistelmillä:

- GoogleScholar: suojaavat tekijät AND/OR lapsuus, huono-osaisuus AND/OR altistavat tekijät, suojaavat tekijät AND/OR hyvinvointi tai lapsuus AND/OR, hyvinvointi, hyvinvointi*, köyh*
- Finna: ylisukupolvisuus AND/OR huono-osaisuus, childhood AND/OR experiences, köyhyys AND/OR huono-osaisuus, köyh*, vanhempi-lapsisuhde
- ProQuest: Protective factors AND/OR childhood, parent-child relationship, well-being AND protective factors.

Seuraavassa taulukossa kuvaan tutkimusaineistoni sisäänotto- ja poissulkukriteerejä. Sisäänottokriteerejä olivat vertaisarvioitu artikkeli tai tutkimus. Lähdekirjallisuusaineistot ovat julkaistu vuodesta 2013 eteenpäin vuoteen 2023, jolloin aineistoni sisältää myös mahdollisimman ajankohtaista tietoa. Lisäksi aineiston tulee käsitellä lapsen kehitystä suojaavia tekijöitä kodin olosuhteissa, suomen- tai englanninkielisenä sekä saatavana ensisijaisesti e-aineistona.

TAULUKKO 1 Tutkimusaineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit.

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Vertaisarvioitu artikkeli tai tutkimus	Ei vertaisarvioitu
Toimenpidesuunnitelma	Opinnäytetyö
Tutkimuskatsaus	
Suomen- tai englanninkielinen	Muu kuin suomen- tai englanninkielinen
Julkaistu vuosina 2013 - 2023	Julkaistu ennen vuotta 2013
Käsittelee suojaavia tekijöitä kodin olosuhteissa	Käsittelee suojaavia tekijöitä kodin ulkopuolella
Saatavana ensisijaisesti e-aineistona	Ei saatavuutta e-aineistona

3.4 Aineistonkeruu

Tämän tutkielman aineisto koostuu vertaisarvioituista tutkimuksista, joiden lisäksi olen valinnut aineistoon toimenpidesuunnitelman sekä tutkimuskatsauksen. Seuraavassa taulukossa olevat aineistot sisältävät relevanttia tutkimustietoa vastaamaan tutkimuksen tavoitteeseen sekä tutkimuskysymykseen.

TAULUKKO 2 Tutkielman aineisto.

Tutkimuksen nimi, tekijät, julkaisuvuosi	Koonti julkaisusta
Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020 - 2025, sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu, 2019.	Toimenpidesuunnitelma. Tavoitteena ehkäistä lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ottaen huomioon erilaiset lapsen kasvuympäristöt. Toimenpidesuunnitelmassa tuodaan esiin lasta suojaavia tekijöitä kodin olosuhteissa.
Ylisukupolviselle huono-osaisuudelle altistavat ja siltä suojaavat ei materiaaliset tekijät -tutkimuskatsaus. Niko Eskelinen, Helena Hautala, Lotta Lintunen & Johanna Kallio, 2020.	Tutkimuskatsaus. Tarkastellaan, miten vanhempien sosioekonominen huono-osaisuus on yhteydessä lasten hyvinvointiin. Tutkimuskatsauksessa tuodaan esiin tekijöitä ylisukupolvisuuden taustalla vaikuttavista mekanismeista lapsuudessa.
Lapsuuden elinolojen yhteydet aikuisuuden hyvinvointiin, Kansallinen syntymäkorotti 1987-rekisteritutkimus. Marko Merikukka, 2020.	Väitöskirja. Rekisteripohjainen pitkittäistutkimus vuonna 1987 syntyneistä lapsista. Tutkittu hyvinvoinnin riskitekijöitä sekä suojaavia tekijöitä, jotka ovat yhteydessä lasten myöhempään hyvinvointiin. Tutkimukseen osallistui 59 476 lasta.
Lasten arjen hyvinvoinnin tekijät. Kati Kallinen, Anna Nikupeteri, Merja Laitinen, Lauri Lautela, Tuija Turunen, Henna Nurmi & Jaana Leinonen, 2021.	Tieteellinen artikkeli. Tarkasteltu millaisista tekijöistä lasten arjen hyvinvointi rakentuu lasten kertomana. Artikkelissa analysoidaan päiväkodeissa ja kouluissa kerättyä haastattelua aineistoa. Haastatteluun osallistuneita 115 lasta.

<p>Huono-osaisuus ja elämänkulku. Juho Saari, Niko Eskelinen & Liisa Björklund, 2020.</p>	<p>Tieteellinen artikkeli. Tutkimuksessa haastateltiin ylisukupolvisesti aikuissosiaalityön- ja lastensuojelupalvelujen piirissä olleita henkilöitä. Haastattelussa kartoitettiin lapsuutta ja lapsuuden elinolosuhteita sekä varhaislapsuuden elinympäristöä. Lisäksi selvitettiin lapsuudenkodin arkielämää sekä elämänolosuhteita. Haastateltavia oli 36.</p>
<p>Parential Images mediators of experiences: effects on the quality of intimate relationships and wellbeing in adulthood. Annukka Kiviniemi, 2022.</p>	<p>Väitöskirja. Tarkasteltiin äitien ja ajatuksia, miten he toimivat kasvattajina lapselleen sekä parisuhteen laatua lasten ollessa 7 -vuotiaita. Lapset osallistuivat myös haastatteluun. Tutkimukseen osallistui 354 äitiä ja 337 lasta.</p>
<p>Vanhempien huono-osaisuuden yhteydet lasten ja nuorten tulevaisuuden voimavaroihin ja ajatuksiin tulevaisuudesta. Leena Koivusilta, 2020.</p>	<p>Tieteellinen artikkeli. Tarkasteltu huono-osaisuuden vaikutuksia lapsen henkilökohtaisiin ominaisuuksiin sekä itsetuntoon. Tulokset pohjautuvat kyselyaineistoon, joka on kerätty vuonna 2014.</p>
<p>Childhood protective factors and prevention program reduce later problem behaviors. Robert J Duncan , Emily Rolan, Kristine Marceau, Kendra M Lewis, Niloofar Bavarian, David L. DuBois, & Brian Flay, 2019.</p>	<p>Tieteellinen artikkeli. Tarkasteltu lapsuuden elinolosuhteiden vaikutuksia lasten ongelmakäyttäytymisen syntymiseen. Tutkimukseen osallistui 1169 kolmasluokkalaista lasta.</p>
<p>Childhood poverty, cronic stress, self-regulation, and coping. Gary W Evans & Kim Pilyoung, 2013.</p>	<p>Tieteellinen artikkeli. Tarkasteltu koetun köyhyyden ja sen aiheuttaman stressin vaikutuksia itsesäätelyyn ja selviytymisen mahdollisuuksiin lapsuudessa.</p>

3.5 Analyysimenetelmä

Valitsin aineiston käsittelytavaksi teemoittelun. Teemoittelu tarkoittaa, että etsitään aineistosta aiheita, jotka toistuvat aineistossa. Teemoittelun myötä on mahdollista käsitellä ja analysoida aineistoa yksityiskohtaisemmin. Keskeiset aiheet eli teemat muodostetaan yleensä aineistolähtöisesti etsimällä aineistosta yhdistäviä asioita.

Teemat, jotka toistuvat, löytyvät käytettävästä aineistosta. (Jyväskylän yliopisto 2016; Anita Saaranen-Kauppinen & Anna Puusniekka 2006.)

Aineiston analyysimenetelmänä teemoittelu tarkoitti tutkielmassani, että poimin aineistostani teemoja, jotka toistuivat. Aineistossani toistuivat samanlaiset teemat; varhainen vuorovaikutus, kiintymyssuhde, läheiset ihmissuhteet, vuorovaikutus läheisten kanssa, perheolosuhteet sekä perherakenne. Teemoittelun jälkeen vein erilliseen tiedostoon löytämäni teemojen mukaiset aineistot, jonka jälkeen kirjoitin tiivistelmän jokaisesta kyseisestä aineistosta. Tämän jälkeen vein teemoitellun tiivistelmän kandidaattitutkielmaani.

4 TUTKIMUSTULOKSIA SUOJAAVISTA TEKIJÖISTÄ KODIN OLOSUHTEISSA

Tässä luvussa käsittelen aineistosta ilmi tulleita asioita, jotka vaikuttavat lapsen kehitystä suojaavina tekijöinä kodin olosuhteissa. Olen otsikoinut asiat teemojen mukaisesti; varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen, läheisiin ihmissuhteisiin, kodin ilmapiiriin ja perherakenteen merkitykseen.

4.1 Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde

Niko Eskelisen, Helena Hautalan, Lotta Lintusen ja Johanna Kallion (2020, 3) kirjoittaman Turun kaupungin toimenpidesuunnitelman mukaan ei materiaalisia suojaavia tekijöitä ovat vanhemman ja vauvan välinen varhainen vuorovaikutus. Varhaisen vuorovaikutuksen merkitys lapsen kasvulle ja kehitykselle on jo pitkään tutkimuksissa ollut kiistaton.

Samaa esittää myös Sosiaali- ja terveysministeriön -toimenpidesuunnitelma (2019, 29), jonka mukaan vauvan ja vanhemman kiintymyssuhde ja varhainen vuorovaikutus ovat keskeisiä tekijöitä perusturvallisuuden kehittymiselle. Toimenpidesuunnitelman mukaan myös vauvan oikea-aikainen tarpeisiin vastaamista pidetään tärkeänä tekijänä turvallisena kiintymyssuhteen muodostumisen kannalta.

Sosiaalityössä kohtaan vanhempia, joita rasittavat erilaiset huolet, kuten taloudellinen stressi, jolloin vanhemman voi olla vaikea keskittyä vauvan tarpeisiin ja niihin vastaimiseen. Taloudellinen stressi voi vaarantaa vauvan ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen. Läheinen suhde vauvaan on tärkeä, jotta vauvan kiintymyssuhde muodostuu hoitavaan vanhempaan. Kiintymyssuhteen muodostumisen kannalta on tärkeää, että vauva pysyy hoitavan vanhemman mielessä.

Eskelinen ym. (2020, 3 - 4) osoittavat, että suojaavia ja altistavia tekijöitä määritellessä on saatu uutta tietoa ylisukupolvisuuden taustalla vaikuttavista mekanismeista. Vanhemman kykyä pohtia lapsen tunnetilaa pidetään tärkeänä. Mikäli vanhempi kärsii huono-osaisuudesta ja tämän myötä taloudellisesta stressistä, voi se johtaa vanhemman alentuneeseen huomiokykyyn ja tällöin sillä on vaikutusta negatiivisesti vanhemman mentalisaatiokykyyn. Tällöin vauvan ja vanhemman välinen vuorovaikutus vaarantuu ja puutteellinen vuorovaikutus voi altistaa huono-osaisuuden ylisukupolvisuudelle.

Neuvoloissa on hyvä ottaa puheeksi vanhemman kokemus vauvasta ja hänen kanssaan vietetystä ajasta. Vanhemman kyky asettua vauvan asemaan, vaikuttaa vauvan hyvinvointiin. Kiintymyssuhteen laadun on huomattu periytyvän ylisukupolvisesti, jolloin tärkeää on kiinnittää huomiota, millä tavoin voimme tukea vanhempia muodostamaan hyvä varhainen vuorovaikutussuhde vauvan ja vanhemman välille.

Sosiaali- ja terveysministeriön (2019, 31) toimenpidesuunnitelman mukaan, hyvä varhainen vuorovaikutussuhde lapsen ja vanhemman välillä suojaavaa lasta myös mielenterveyshäiriöiltä. Tutkimuksessa todetaan, että mikään yksittäinen riskitekijä tai haitallinen lapsuuden kokemus ei vaaranna lapsen tervettä kasvua ja kehitystä. Mikäli kuitenkin riskitekijät kasaantuvat tai lapsi kokee pitkäaikaista turvattomuutta, voi se monen riskitekijän kasautuessa nostaa lapsen riskiä myöhempisiin ongelmiin. Toimenpidesuunnitelman mukaan, lapsi voi myös joutua väkivallan uhriksi tai tekijäksi.

4.2 Läheiset ihmissuhteet

Saaren ym. (2020, 101) artikkelin mukaan varhaislapsuutta pidetään yksilön kannalta merkittävältä elämänvaiheelta. Silloin tapahtuu kasvua, oppimista ja kehittymistä eri-osa-alueilla, joka luo pohjaa myöhemmin elämässä opittaville sekä omaksuttaville tiedoille ja taidoille. Tämä aika on myös tärkeää yksilön minätietoisuuden rakentumiselle. Varhaislapsuuden sosiaaliset suhteet, sekä lapsen kodin olosuhteet, ovat erittäin tärkeitä yksilön persoonallisuuden kehitykselle. Kodin olosuhteet köyhyydessä ja huono-osaisuudessa vaikuttavat yksilön kiinnostuksen kohteisiin sekä ohjaavat yksilön käyttäytymistä.

Perhe on yksi yhteiskunnan tärkeimmistä sosiaalisista instituutioista. Perheeltä saa parhaimmillaan sosiaalista ja emotionaalista tukea. Perheeseen kuuluminen antaa jäsenilleen hyvinvointia ja turvaa. Lapsuuden perheellä on vaikutusta yksilön elämäntapaan ja elämän rakentumiseen monella osa-alueella. Perheen sisäiset vuorovaikutussuhteet opettavat yksilölle esimerkiksi tunteiden tunnistamisen taidon ja tunteiden säätelyyn. (Saari ym. 2020, 105.)

Vanhemman malli tunnetaitojen käsittelyssä välittyy lapselle. Lapsella tapahtuu mallioppimista, mikä tarkoittaa, että lapsi saa vanhemmalta mallin, jolla tavalla toimitaan tietyn tunnetilan vallitessa. Mikäli vanhemmalla on itsellään riittävän hyvät taidot käsitellä erilaisia tunteita, voi hän tällöin auttaa myös lasta nimeämään erilaisia tunteita ja käsittelemään niitä. Kokemukseni mukaan, huono-osaisilla vanhemmilla on usein haasteita omien tunnetaitojen käsittelyssä, joka juurisyynä voi olla esimerkiksi huono itseluottamus.

Sosiaali- ja terveysministeriön toimenpidesuunnitelmassa (2019, 29) viitataan myös siihen, että lapsen on mahdollista kasvaa tasapainoiseksi aikuiseksi haastavista perhetilanteista huolimatta. Suojaavia tekijöitä ovat vanhempien tai lapsen itsensä ominaisuudet sekä kasvuympäristön vaikutukset.

Toimenpidesuunnitelmassa mainitaan turvallisuutta, kasvua edistäviksi ja suojaaviksi tekijöiksi, muun muassa turvalliset ja pysyvät suhteet aikuisiin, huolehtiva kasvatuskulttuuri, perheen yhteinen aika, hyvä suhde vanhempiin ja kokemus pärjäämisestä.

Haastavia perhetilanteita voivat olla esimerkiksi vanhempien ero, vanhemman menettäminen tai taloudellinen niukkuus. Läheiset ihmissuhteet kuitenkin suojelevat lasta sekä tukevat lapsen pärjäämistä vaikeuksista huolimatta. Saaren ym. (2020, 110 - 111) tekemän tutkimuksen mukaan kävi ilmi, että vaikka heidän tutkimuksessa mukana olleet haastateltavat olivat ylisukupolvisesti sosiaalityön asiakkuudessa, heillä oli siitä huolimatta lapsuudesta myös positiivisia kokemuksia. Tutkimustulosten mukaan heidän lapsuuden positiiviset kokemukset olivat yhteydessä läheisiin ihmissuhteisiin.

Jo aikaisemmin mainittu Sosiaali- ja terveysministeriön (2019, 29 - 30) lapsistrategiaa valmistelleen työryhmän toimenpidesuunnitelmassa esitellään tavoitteita, jotka liittyvät muun muassa lapsen läheisiin ihmissuhteisiin, perheiden yhteiseen aikaan sekä lapsiperheiden köyhyyden vähentämiseen. Toimenpide suunnitelman mukaan puutumalla lapsiperheiden köyhyyteen, on mahdollista vaikuttaa sosioekonomisista syistä johtuviin terveyseroihin sekä ehkäistä terveyteen ja turvallisuuteen liittyvien riskitekijöiden lisääntymiseen sekä huono-osaisuuden ylisukupolvisuuteen.

Kuten Paananen ja Gissler (2014, 208) kuvasivat, yksilön hyvinvointia tulee tukea jo varhaisessa vaiheessa, sillä yhteiskuntaan sopeutuminen alkaa jo raskauden aikana. Sukupolvelta toiselle periytyvät ongelmat, kuten köyhyys ja huono-osaisuus, ovat laaja ja monisyinen yhteiskunnallinen ongelma. Lapsuuden olosuhteet ja perheen tilanne vaikuttavat yksilön elämään monella tapaa myöhemmässä elämässä.

Suojaavilla tekijöillä kodin olosuhteissa sekä lapsen ja vanhemman välisellä suhteella on merkitystä lapsen päihteiden käyttöön sekä väkivallan tekoihin nuoruudessa. Lapsuuden aikaisilla kokemuksilla on keskeinen rooli myös ongelmakäyttäytymisen syntymiseen. Havainnot viittaavat siihen, että huolehtiva perhe ja läheiset ihmissuhteet suojaavat lasta lapsuuden vastoinkäymiskokemuksilta. Köyhyydelle altistuminen lisää vanhempien ahdistusta, mikä vaikuttaa negatiivisesti vanhemman ja lapsen vuorovaikutussuhteeseen. Toisaalta, jos vanhempi kykenee köyhyyden aiheuttamasta ahdistuksesta huolimatta hyvään vuorovaikutukseen lapsen kanssa, voi se vaikuttaa positiivisesti lasten hyvinvointiin. (Robert J. Duncan, Emily Rolan, Kristine Marceau, Kendra M. Lewis, Niloofar Bavarian, David L DuBois ja Brian Flayn 2019; Evans Gary W, Kim Pilyoung 2013.) Samaa kuvasivat Jalovaara ja Lahiala (2020, 96, 76) joiden mukaan, läheisten ihmissuhteiden merkitys, kuten vanhempien ja lasten yhdessä vietetyn ajan tärkeys ja lapselle annettu huomio, vaikuttavat lasten hyvinvointiin.

Marko Merikukka (2020, 101) tutki väitöskirjassaan hyvinvoinnin riskitekijöitä, jotka olivat yhteydessä lasten myöhempään hyvinvoinnin puutteeseen. Merikukka toteaa, että vastavuoroisesti voidaan puhua suojaavista tekijöistä. Riskitekijät kuormittavat mutta suojaavat tekijät kannattelevat yksilöä. On yksilöllistä, miten paljon yksittäinen riskitekijä tai suojaava tekijä vaikuttavat yksilön kokemuksiin. Lapsen turvaverkko rakentuu lapsen ympärille. Perhettä ja koulua pidetään ensisijaisina lasten kasvua ja kehitystä tukevana turvaverkkona. Kun lapsi kasvaa, vastaavasti häneen vaikuttavat turvaverkot myös laajenevat.

Merikukan (2020, 102 - 104) tutkimus vahvisti jo aikaisemmin löydettyjen riskitekijöiden kuten sukupuolen, perheen suhteellisen köyhyyden ja vanhempien työkyvyttömyyksien yhteyden nuorten mielenterveysperustaisiin työkyvyttömyyksiin. Merikukan tutkimuksen tulosten mukaan hyvä koulumenestys ei välttämättä suojaa köyhyyden yhteyttä lapsen myöhempään huono-osaisuuteen.

Merikukan mukaan, lapsiperheiden tukeminen on yleisesti ottaen tärkeää, mutta erityisesti on tärkeää tukea perheitä, jotka ovat sosiaalisessa ja taloudellisessa ahdingossa. Merikukka toteaa, että lapsuuden kodin olosuhteilla on merkitystä, silloin kun kotona on ongelmia.

Kokemukseni mukaan vahvistamalla lapsen kodin olosuhteita voimme vaikuttaa lasten tulevaisuuteen positiivisesti. Jotta ongelmat eivät jatkuisi ylisukupolvisesti, vanhemmat tarvitsevat paljon tukea. Sosiaalityön tavoitteena on katkaista ylisukupolvisuuden kierre. Taloussosiaalityön keinoin voimme vaikuttaa lapsiperheiden taloudelliseen ahdinkoon.

4.3 Kodin ilmapiiri ja perherakenne

Annukka Kiviniemi (2022, 7 - 8) osoittaa väitöskirja tutkimuksessaan, että kasvuympäristön tärkeimpiä tekijöitä kodin olosuhteissa on lapsuudenperheen kodin ilmapiiri. Lapsuuden kokemukset sekä vuorovaikutussuhde vanhempien kanssa heijastuvat myös aikuisiän hyvinvointiin. Kiviniemen (2022, 85) tutkimus osoittaa, että kasvuympäristöön kuten kodin olosuhteisiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Lapsuuden negatiiviset ja positiiviset kokemukset kuten köyhyys ja huono-osaisuus, kantautuvat eteenpäin ylisukupolvisesti.

Leena Koivusilta (2020, 145, 151, 180) esittää, että yksilöillä voi olla henkilökohtaisia ominaisuuksia, jotka vaikuttavat siihen, miten lapsi suhtautuu itseensä ja miten hän on vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Ominaisuudet voivat olla vahvasti sisäsyntyisiä, mutta niiden on myös mahdollista kehittyä vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa, kuten erityisesti perheenjäsenien kesken. Itsetunto muovautuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Kodin olosuhteet vaikuttavat siihen, miten positiivisena tai negatiivisena lapset näkevät tulevaisuutensa.

Lapsen hyvä itsetunto parantaa lapsen käsitystä, että omaan elämäkulkuun on mahdollista vaikuttaa. Ihmisen sosiaaliset taidot kehittyvät kasvatuksen, mallioppimisen, kokemuksien ja kotoa saadun palautteen perusteella. Työssäni kohtaan lapsia, joiden hyvä itsetunto suojaa lasta myös huono-osaisuuden vaikutuksilta, kun taas lapsen huono itsetunto altistaa lapsen huono-osaisuudelle.

Kati Kallinen, Anna Nikupeteri, Merja Laitinen, Lauri Lantela, Tuija Turunen, Henna Nurmi ja Jaana Leinonen (2021, 4 - 5, 10 - 17) tarkastelevat artikkelissa, millaisista tekijöistä lasten arjen hyvinvointi rakentuu lasten kertomana. Artikkelissa keskitytään hyvinvointia edistäviin tekijöihin kuten perheeseen ja kodin olosuhteisiin. Artikkelista käy ilmi, kuinka hyvinvointia edistävä arki muodostuu kodin turvallisesta ilmapiiristä. Lapsen turvallisuuden kokemus rakentuu kodin ja perheen olosuhteista. Kodin positiivinen ilmapiiri ja vanhempien läsnäolo vaikuttavat lasten turvallisuuden tunteeseen kasvuympäristössä. Artikkelista käy myös ilmi sosiaalisten suhteiden merkitys, sekä hyvän vuorovaikutussuhteen merkitys läheisten ihmisten kanssa.

Mikäli lapsuuden kodin ilmapiiri on negatiivinen, sen on mahdollista pahimmillaan jatkaa sukupolvelta toiselle, kun taas hyvä vuorovaikutus vanhempien ja lapsen välillä vahvistavat lapsen vuorovaikutustaitoja. Köyhyys ja huono-osaisuus ovat lapsiperheille kuormittavia, jolloin esimerkiksi sosiaalityön ammattilaisten antama tuki voivat edesauttaa vanhempien kokemusta arjen sujuvuudesta. Tärkeää on korostaa taloudellisen tuen merkitystä köyhyydessä eläviin lapsiperheisiin, jotta lapset saavat kasvaa vailla vanhempien kantamia huolia perheen taloudellisesta tilanteesta.

Saari ym. (2020, 103, 110 - 111, 127) haastattelivat ylisukupolvisesti aikuissosiaalityön ja lastensuojelunpalveluiden piirissä olleita henkilöitä. Tutkimuksessa tehtiin kysymyksiä liittyen lapsuuden olosuhteisiin. Tutkimuksesta käy ilmi, että vaikka lapsuuden perheet kärsivät erilaisista ongelmista huono-osaisuuteen liittyen, kokivat vastaajat siitä huolimatta heidän varhaislapsuutensa olleen hyvää, tasaista ja jotakuinkin turvallista. Toistuvasti tuli esiin, että ydinperhettä pidettiin ehjänä ja yhtenäisenä, jolloin perhearkikin oli rauhallista ja tasapainoista.

Haastateltaville oli tärkeää yhdessä tekeminen ja yhdessä oleminen. Vanhempien vanhemmuuden ja elämänhallinnan taidot, sekä tasapainoiset rakenteet, synnyttivät lapselle turvallisuuden kokemuksen. Huomionarvoisena voidaan pitää, että haastatellut kuvasivat varhaislapsuutta onnellisena, vaikka sitä olisivat kuormittaneet köyhyys ja huono-osaisuus.

Ydinperhettä ei silti yksinomaan voida pitää ongelmattomana, vaan se on yksi suojaavista tekijöistä. Mikäli ydinperhe on kovin riitaisa, voi silloin vanhempien ero olla myös lapsen hyvinvoinnille merkityksellinen. Tärkeämpää vanhempien eron jälkeen lapselle on hyvä suhde molempiin vanhempiin ja yhdessä vietetty aika.

5 POHDINTA

Lapsen elämässä suojaavat tekijöitä ovat muun muassa kodin tunneilmapiiri, kodin arjen rakenteet sekä turvalliset ihmissuhteet. Lapsen itsetunnon kehittymisen kannalta tärkeitä suojaavia tekijöitä ovat vanhempien hyväksyvä ja myönteinen asenne, sekä huomion ja kiintymyksen osoittaminen lasta kohtaan. Vanhempien ja sisarusten kanssa vietetty aika ja yhdessä tekeminen ovat myös suojaavia tekijöitä. Lasta kannustava ilmapiiri, keskinäisen kiintymyksen osoittaminen, sekä hyvät vuorovaikutussuhteet perheen jäsenien välillä tarjoavat lapselle turvaa ja suojaavat lasta haitallisilta vaikutuksilta. Kodin arjen rakenteet ovat tärkeitä lapsen hyvinvoinnille. Arjen rutiinit ja säännön mukainen rytmi tuovat turvaa. Lapsen on mahdollista saada kokemus hyvästä kodista tai lapsuudesta, vaikka kotona olisi lasta kuormittavia tekijöitä kuten köyhyyttä ja huono-osaisuutta.

Köyhät ja huono-osaiset lapsiperheet tarvitsevat tukea. Sosiaalityön tehtävänä on löytää nämä lapsiperheet ja tukea heitä mahdollisuuksien mukaan moniammatillisesti yhteistyössä koulujen ja varhaiskasvatuksen kanssa. Moniammatillista yhteistyötä tarvitaan myös terveys- ja päihdepalvelujen kanssa. Lapsi tulee tulla nähdyksi, kuuluksi ja arvostetuksi, koska se on keskeistä lasten hyvinvoinnille. (Kallio & Hakovirta 2020, 267.)

Haluan tässä tutkielmassa tuoda vielä esiin Enna Toikan (2023, 72 - 77, 83) juuri tuoreen Turun yliopiston väitöskirjassa tutkittiin lasten ja nuorten elämäntyytyväisyyttä sekä niihin yhteyksissä olevia tekijöitä köyhyyden näkökulmasta. Tutkimukseen osallistui yli 5000 lasta. Tutkimustulokset soittavat lapsuudessa koetun köyhyyden yhteyden lapsuuden ja nuoruuden hyvinvointiin. Köyhyydellä on merkitystä lasten ja nuorten sosiaalisiin suhteisiin, sillä köyhyydessä elävät lapset ja nuoret kärsivät usein myös materiaalisen puutteen vaikutuksista. Köyhyys ja sen myötä koettu materiaallinen puute, vaikuttavat lasten vapaa-ajanvietto mahdollisuuksiin sekä ystävyys-suhteisiin. Köyhyyden torjunnassa tarvitaan lapsiperheiden tukemista sekä suoraan lasten arkielämään kohdistuvia toimenpiteitä. Mikäli pystymme vaikuttamaan suoraan lasten arkeen, on silloin mahdollista minimoida köyhyyden kielteiset vaikutukset lasten elämään.

Tässä tutkielmassa esitettyjen tutkimustulosten mukaan perheen taloudellisella tilanteella tai huono-osaisuudella on vähemmän merkitystä lasten pärjäämiseen elämässä kuin yleisesti on annettu ymmärtää. On selvää, että köyhyys ja huono-osaisuus ovat usein ylisukupolvista, mutta sen kierre on myös mahdollista katkaista. Tässä tutkielmassa esitettyjen tutkimusten mukaan tulokset vahvistavat käsitystä, että lapsuuden kodin olosuhteilla on merkitystä, miten yksilö kokee köyhyyden ja huono-osaisuuden vaikutukset. Vanhempien tarjoama turvallinen ja lämmin kasvuympäristö suojelee lasta köyhyyden vaikutuksilta. Lapsen ja vanhemman välinen rohkaiseva ja positiivinen vuorovaikutus vahvistaa lapsen itseluottamuksen kehittymistä.

Köyhyys ja huono-osaisuus voivat olla ylisukupolvisia, perheen sisäiset tekijät voivat vaikuttaa ja vahvistaa lapsen kehitystä niin, että hän selviytyy köyhyyden ja huono-osaisuuden vaikutuksilta ja hän pääsee osaksi yhteiskunnan toimintoja. Lapsen kasvulle ja kehitykselle tärkeää on tunne turvallisesta kasvuympäristöstä sekä toimivat arjen rakenteet. Lapselle on merkityksellistä, että on olemassa yksikin tärkeä aikuinen, keneen turvautua ja jakaa arjen kuormittavat tilanteet.

Pelkästään köyhyys tai huono-osaisuus eivät välttämättä heikennä lapsen pärjäämistä elämässä, vaan puutteita tulee olla myös lapsen koko kehitysympäristössä, jotka siten vaikuttavat lapsen kehitykseen. Lapset voivat kokea elämäntilanteensa eri tavoin, joten tutkimustieto lapsen henkilökohtaisten ominaisuuksien merkityksestä on tärkeää. Tarvitsemme myös lisää tutkimustietoa perheissä elävien lasten hyvinvoinnista kodin olosuhteissa, jota kuormittavat köyhyys ja huono-osaisuus, kuten monet tässä tutkielmassa esitetyt tutkimukset antoivat viitteitä.

Lapsiperheiden riittävän varhainen tukeminen, sekä toimenpiteet köyhyyden ja huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden katkaisemiselle, ovat avain asemassa. Tämän kirjallisuuskatsauksen tutkimusaineiston myötä olemme saaneet tietoa, miten kodin olosuhteilla on merkitystä lapsen elämänkulkuun. Vaikka lapsiperheiden elämäntilannetta kuormittavaisitkin vaikeudet, on tärkeää, että lapsen suhde vanhempaan on vahva ja läheinen. Vanhemman tarjoama turvallinen ja positiivinen kodin ilmapiiri sekä kyky olla lapselle läsnä, vaikuttavat lapsen käyttäytymisen piirteisiin ja ovat tällöin vahvasti yhteydessä lapsen myöhempään elämään, aina aikuisuuteen asti.

LÄHTEET

A-Klinikkasäätiö (2023): Lasinen lapsuus. Mikä suojaa lasta? Verkkojulkaisu. Saatavilla <<https://amalia.pro/tuki/mika-suojaa-last>>, luettu 1.8.2023.

Duncan, Robert J. & Rolan Emily & Marceau Kristine & Lewis Kendra M & Bavarian Niloofar & DuBois David L. & Flay Brian (2019): Childhood protective factors and a prevention program reduce later problem behaviors. *Journal of applied developmental psychology*, Vol.65, p.101063, artikkelissa 101063.

Eskelinen, Niko & Hautala Helena & Lintunen Lotta & Kallio Johanna (2020): Ylisukupolviselle huono-osaisuudelle altistavat ja siltä suojaavat ei materiaaliset tekijät. *Tutkimuskatsauksia* 3/2020. Turun kaupunki. Kaupunkitutkimusohjelma.

Evans Gary W & Pilyoung Kim (2013): Childhood poverty, chronic stress, self-regulation, and coping. *Child Development Perspectives*, Volume 7, Number 1, 2013, Pages 43 - 48.

Forssen, Katja & Kaarina Laine & Juhani Tähtinen (2002): Hyvinvoinnin tekijät ja uhat lapsuudessa. Teoksessa Juhila, Kirsi & Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.): *Marginaalit ja sosiaalityö*. Kopijyvä Oy, Jyväskylä, 81 - 84, 88 - 92.

Hakovirta, Mia & Johanna Kallio (2020): Huono-osaisuus ja köyhyys lapsiperheissä. Teoksessa Hakovirta, Mia & Johanna Kallio (toim.): *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus*. Vastapaino: Tampere, 7 - 8, 10, 13 - 14, 27, 126 - 127, 267.

Halme, Nina & Marja-Leena Perälä (2014): Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti. Teoksessa Lammi-Taskula Johanna & Sakari Karvonen (toim.): *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Tampere: Juvenes Print - Suomen yliopistopaino Oy, 216, 218.

Isola, Anna-Maria & Suominen Esa (2016): *Suomalainen köyhyys*. Riika: Dardede holografija.

Jalovaara, Marika (2020): Erkanevia elämän kulkuja? Sosiaalisen aseman yhteys lasten perhemuotoihin. Teoksessa Hakovirta, Mia & Johanna Kallio (toim.): *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus*. Vastapaino: Tampere, 94 - 96.

Jyväskylän yliopisto (2016): Koppa. Teemoittelu. Verkkojulkaisu. Saatavilla <<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/teemoittelu>>, luettu 5.9.2023.

Kallinen, Kati & Nikupeteri Anna & Laitinen Merja & Lantela Lauri & Turunen Tuija & Nurmi Henna & Leinonen Jaana (2021): Lasten arjen hyvinvoinnin tekijät. *Kasvatus & Aika* 15 (2), 4-21.

Kiviniemi, Annukka (2022): Parental images as mediators of childhood experiences; effects on the quality of relationships as wellbeing in adulthood. Oulu: Oulun yliopisto. Kasvatuspsykologian väitöskirja.

Koivusilta, Leena (2020): Vanhempien huono-osaisuuden yhteydet lasten ja nuorten tulevaisuuden voimavaroihin ja ajatuksiin tulevaisuudesta. Teoksessa Hakovirta, Mia & Johanna Kallio (toim.): Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus. Vastapaino: Tampere.

Laihiala, Tuomo (2020): Mitä leipäjonot kertovat lapsiperheiden huono-osaisuudesta. Teoksessa Hakovirta, Mia & Johanna Kallio (toim.): Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus. Vastapaino: Tampere, 76.

Lammi-Taskula Johanna & Sakari Karvonen (2014): Johdanto. Teoksessa Lammi-Taskula Johanna & Sakari Karvonen (toim.): Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Tampere: Juvenes Print - Suomen yliopistopaino Oy, 13 - 14.

Merikukka, Marko (2020): Lapsuuden elinolojen yhteydet aikuisuuden hyvinvointiin: Kansallinen syntymäkohortti 1987-rekisteritutkimus. Oulu: Oulun yliopisto. Lääketieteellisen tiedekunnan väitöskirja.

Määttä, Paula & Rantala Anja (2022) Tavallisen erityinen lapsi. Kasvun ja hyvinvoinnin tukeminen yhdessä. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Paananen, Reija & Mika Gissler (2014): Hyvinvointi ulottuu yli sukupolvien. Teoksessa Lammi-Taskula Johanna & Sakari Karvonen (toim.): Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Tampere: Juvenes Print - Suomen yliopistopaino Oy, 208.

Pulkkinen, Lea (2022): Lapsen hyvinvointi alkaa kodista. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006): KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Saatavilla <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html>, luettu 5.9.2023.

Saari, Juho & Eskelinen Niko & Björklund Liisa (2020): Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa. Tallinna: Raamatutrükikoja Oü.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2019): Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020 - 2025. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu. Saatavilla <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161899/STM_2019_27_J.pdf>, luettu 21.9.2023.

Toikka, Enna (2023): Lasten ja nuorten elämän tyytyväisyys koetun köyhyyden ja materiaalisen puutteen kontekstissa. Turku: Turun yliopisto: Yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan väitöskirja.

Vilka, Hanna (2023): Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Tallinna: Printon.

Vuori, Anne (2012) Vähävaraisten lapsiperheiden hyvä vointi ja sen tukeminen. Tampere: Tampereen yliopisto: terveystieteiden tiedekunnan väitöskirja.